

“KÖY ENSTİTÜLERİ FAŞİST BİR MÜESSESE” Mİ?

Gazeteci Engin Ardıç 29.04. 2007 günü, Akşam gazetesindeki köşe yazısında “Köy Enstitüsü Faşist Bir Müessesedir!” diye yazmıştı. Ardıç, hızını alamamış, “Halkevleri de faşist bir kuruluştur” diye sürdürmüştü sözünü. Yazısının sonunu da, “Tek parti diktasının tasarruflarına övgü düzme yarışında, hadi bozkır çemişlerini anladık da, ‘aristokrat lezzetinde’ bir İstanbul çocuğuna girip çıkan nedir?” diye oldukça edepli bir şekilde bitirmişti.

Ardıç, 17 Eylül 2007 günkü yazısında da Köy Enstitüleri kuruluş tarihini, yasının çıktığı 1940 yılına koyarak Cumhuriyet tarihi konusundaki derin bilgisini(!) kanıtlamış olurken, aynı yazıda yazısının kaynağını da açıklıyor, tarih doktorasını ABD’de, Ohio State’de yapmış Asım Karaömerlioğlu’nun “Orada Bir Köy Var Uzakta” adlı yapıtından övgüyle söz ederek adres gösteriyordu.

Sevgili köşe yazarımız, köşe yazarlarına özgü o “her şeyden anlayan” eda ile, dönem politikasında Alman faşizminin olası yengisine ve Alman elçisi Von Papen’in entrikalarına epeyce bel bağlamış İnönü ile enstitüleri özdeşleştirmiş olsa da, kaynağında, Köy Enstitüleri’nin gerçek kuruluş temelleri Mustafa Kemal’in sağlığına, Saffet Arıkan’ın Milli Eğitim Bakanı, Tonguç’un İlköğretim Genel Müdürü olduğu 1935 yılına kadar gider... 1936 yılında başlatılmış öğretmenler seferberliği, arkasından yaşama geçirilmiş Kızılçullu ve Çifteler Köy Öğretmen Okulları’yla (1937), yani oradaki Köy Enstitüleri’yle birlikte temeller atılmıştır. Cumhuriyet dönemi kültür ve eğitim politikalarında, el yordamıyla atılan kimi adımlardan, birçok gözleme ve deneyimden sonra yasaların çıkarılması, genel bir uygulama gibidir.

Gazeteci Engin Ardıç, bu ülke topraklarında yaşar, bu ülke vatandaşı ve ayrıca gazetecisi geçinir ama ülkeye dışarıdan gelmiş bir ABDli barış gönüllüsü kadar adaletli davranmayı başaramaz. *“Üçüncü sonuç, Köy Enstitüleri’nin, Batılı eğitimcilerin düşün ve sistemlerinin taklidi olmadığı gibi, şu ya da bu partinin ve şu ya da bu Bakanın keyfine dayalı bir buluş da olmadığıdır. (...) Köy Enstitüleri’nin Türkiye’nin eğitim sorununun doğal ve zorunlu olarak vardığı, uzun aramalar ve deneyler sonunda kolektif çalışmalarla ortaya çıkarılmış bir eser olduğu, onda hiçbir yapaylık ve siyasal çıkar bulunmadığı, incelemede apaçık belirtilmiştir.”* (Fay Kirby, Türkiye’de Köy Enstitüleri, Güldiken Yayınları, İkinci Basım, 1980, önsöz, s. VII).

Nazilerin iktidara geldiği 1933 yılından itibaren Almanya Türkiye’ye çok büyük bir önem vermiş, Nazi siyasetinin önemli adlarından Von Papen Ankara’ya Büyükelçi olarak atanmıştır. *“Mart 1941’de Balkanlara yapılacak Alman baskını için Türkiye’nin uysal bir tarafsızlığını güvenceye almak söz konusu olduğu zaman, Ribbentrop 9 Mart’ta Papen’e yolladığı bir telgrafta, basın ve radyoda çalışanların parayla kandırılması için birkaç milyonun döviz olarak dağıtılmasını önerdi. Papen, bunu verdiği karşılığında, istenilen işin başarı ile yerine getirildiğini bildirdi. (Documents on German Foreign Policy, Seri D, cilt XII, s. 252). (...) Rüşvet dağıtma işini daha sonra Büyükelçilik görevlilerinden, Ribbentrop’un kayınbiraderi Jenke yürüttü. (agy, s. 278)... faşist dış politikanın yöneticileri, dağıtılan rüşvet parasına uygun makaleleri Türk basınında bulacaklarına artık güvenebilirlerdi. Türk basını da Sovyetler Birliği’ndeki savaşın ilk aylarında oradaki çarpışmalar konusunda yalnız Alman haberlerini yayınlıyorlardı.”* (Johannes Glasnek, Türkiye’de Faşist Alman Propagandası, Onur Yayınları, Ankara, s. 24-25,).

“Erken Cumhuriyet Dönemi” kültür ve eğitim politikalarına yönelmiş birçok eleştiride politikaların kurucu kaynağı olarak gösterilen Ziya Gökalp’in düşünceleri ile bazıları 1930’lu yılları yurtdışında geçirmek zorunda kalmış, Atatürk’ün ölümünden sonra Türkiye’ye dönmüş ve II. Dünya Savaşı yıllarında Günay Göksoy Özdoğan’ın deyimiyle “altın çağını yaşamış” dönemin ırkçı-Türkçü düşüncelerinin ve odaklarının hiçbir bağlantısı olamayacağı işin ayrı bir yönüdür. Gökalp’e göre

sosyolojinin temeli kolektif ruh (consience collective) olmalıdır; kolektif vicdan, biyolojik ve bireysel psikolojik olaylardan bağımsız bir toplumsal gerçekliktir (Taha Parla, Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm, s 101-102). “Kaldı ki Gökalp’in sistemindeki belirleyici öğeler, ırkçı bir milliyetçiliğe izin vermez.” (Taha Parla, agy, s13.) Gökalp’in milliyetçilik görüşü ve sosyolojik değerlendirmesi seçkin bireyciliği esas almış faşist bakış açılarından çok uzaktır. Parla’nın genel tanımıyla, “Özyönetime, eşitliğe ve barışa, demokrasiye insan ve kadın haklarına ve dayanışmaya bağlılık, adanmışlık” gibi değerler içerir (Taha Parla, agy, s 119). Böylece Gökalp’in izleyicisi olduğunu savlayan biyolojik ırkçılık savunucusu, Gobineaucu, kafatasçı Reha Oğuz Türkkan ile “zihinsel ırkçı” Le Bon’un yandaşı Nihal Atsız’ın Ziya Gökalp düşüncesiyle hiçbir ilişkileri olmadığı ortaya çıkar. Gökalp, barışçı, dayanışmacı, Durkheim’den olduğu kadar Kant ve Rousseau’dan da etkilenmiş, 1789 Fransız Burjuva Devrimi’nin “eşitlik, özgürlük, kardeşlik” ruhunun daha da ötesinde, doğal hukuka dayalı toplumsal dayanışmayı kavramış bir düşünürdür.

Tarihsel gerçekliğin diğer bir boyutu, “Erken Cumhuriyet Dönemi” kültür ve eğitim politikalarını belirleyen düşüncelerin oluşmasında İttihat ve Terakki Partisi ile olan ilişkisi nedeniyle Mustafa Kemal’in soğuk durduğu Ziya Gökalp yerine yayılmacı Türkçülüğü “imperialist Türkçülük” olarak nitelmiş ve 1931 yılında Türk Tarih Kongresi’nde yaptığı konuşmada ırkçılığı emperyalizmin bir oyunu olarak tanımlamış Yusuf Akçura’nın görüşlerinin daha etkili olmuş olmasıdır. (...) Bizde Türkçülük cereyanının git gide iki kola ayrıldığını iddia etmek istiyorum. Bu iki cereyanı şimdi moda olan tabirlerle tarif etmek istersek, birisine ‘demokratik Türkçülük’, diğerine ‘imperialist Türkçülük’ diyebiliriz. Demokratik Türkçülük, milliyet esasını, her millet için bir hak olarak telakki ediyor ve Türkler için talep ettiği bu hakkı, diğer milletlere de aynı derecede hak olarak tanıyordu. Meselâ Osmanlı İmparatorluğu’nda Arabların, Arnavutların ve diğer milletlerin bu hakka istinaden muhik olarak istediklerinin verilmesine taraftardı. (...)

(Yusuf Akçura, Türkçülüğün İki Kolu, 16 Eylül 1919, İstanbul Türk Ocağı, anan F. Georgeon, Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri, s. 145).

Ziya Gökalp'in 1924 yılında eski harflerle basılmış, "hars ve medeniyet" diye tanımladığı kavramlar arasındaki sınırların yumuşadığı, Fay Kirby'ye göre milliyetçilik anlayışında Mustafa Kemal'e yakınlaştığı "Türkçülüğün Esasları", ancak 1939 yılında Reha Oğuz Türkkân'ın Kitap Sevenler Kulübü tarafından Latin harfleriyle basılmıştı... Kitaplar basıldığı zaman da önemli bir ilgi görmemiş, haklarında göze batacak değerlendirmeler yapılmamıştır. Diğer yapıtlarının basımı içinse 1973 yılına kadar beklemek zorunda kalınmıştır.

Bu Köy Enstitüleri, Engin Ardıç'ın deyimiyle, nasıl bir "faşist müessesese" ise, 3 Mayıs 1944 günü Von Papenci "milliyetçi tosuncuklar", Sabahattin Âli'nin hakkında hakaret davası açtığı Nihal Atsız'ın savunması için geldikleri adliye yapısı ve çevresinde Köy Enstitüleri ve Hasan Âli Yücel karşıtı gösteriler yapmışlar ve o 3 Mayıs, o gün bugündür "Türkçülük günü" olarak kutlanmıştır!

Bu nasıl bir "faşist müessesese" ise, Hasanoğlan'da Tarımbaşı İzzet Palamar'ın dolabı iktidardaki birilerinin adamları tarafından kırılmış, İgnoze Silone'nin ünlü antifaşist romanı Fontamara (Sabahattin Ali tarafından çevirisi yapılmıştır) dolaptan alınmış ve kitabın kapağındaki Tonguç'a ait armağan yazısı gerekçe gösterilerek Köy Enstitülerine hücum edilmiştir. Bu nasıl bir "faşist müessesese" ise, kurucusu, mimarı, belki de her şeyi demek olan İsmail Hakkı Tonguç "komünistlik" suçlaması ile süründürülmüş, yıllarca yargılanmıştır... Meclis kürsüsünden, Türkiye'de bir "kıızıl tehlike" olduğunu kanıtlayabilmek, ABD'li ağbilerinden sadaka dilenmek durumunda olanlar tarafından, Köy Enstitüleri, "köylere kadar uzanmış komünist örgütlenme" olarak dünyaya ilan edilmiştir. Öyle ya, o tarihlerde iç savaşın sürdüğü Yunanistan'a para akıtmıyor muydu ABD? Bizimkiler neden geri kalsınlardı ki? Bizde neden böyle büyük "kıızıl tehlike"ler olmasındı ki?... "Kızıl tehlike"nin en büyüğü olarak da, Köy Enstitüleri gösteriliyordu.

Köy Enstitüleri, Engin Ardıç'ın deyimiyle, nasıl "kabak gibi" faşist müessesese ise, her cumartesi toplantısında müdüründen öğretmenine tüm yöneticiler öğrencilere hesap vermek üzere meydana çıkarlar, açıkça eleştirilirlerdi. Çevre köylerin halkının da

katıldığı toplantılarda doğaçlama oyunlar oynanır, bir halk şenliği havası yaratılırdı...

Köy Enstitüleri'nin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç, halk kültürünün çoksesliliğinin, çoğulluğunun, yenileşmeci, değişimci gücünün ayrılmadadır... Tam bir "yenidendoğuşçu" dur. Pulur Köy Enstitüsü'nde eğlence ve gösteri için bir sahne hazırlanmakta olduğunu duyunca küplere biner. *"Gerçekten de orada öğrenciler masaları birleştirmişler, bir sahne hazırlamaya çalışıyorlardı. Çok kızdığı anlaşılan Tonguç, Müdür'e ve öğretmenlere sertçe çıktı; enstitülerde oyunların, toplantıların ortada, herkesin eşit durumda izleyebileceği bir ortamda yapılmasını kaç kez yazmış, söylemişti. Konuklarla öğretmenlerin önde, öğrencilerin arkada oturduğu bir düzenin yıkılmak istendiğini hâlâ anlayamamışlar mıydı? 'Kaldırın o sahneyi, toplantı dediğim biçimde yapılacak!'"* (Engin Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi, İsmail Hakkı Tonguç, Yeni Kuşak Köy Enstitüsü Derneği Yayınları, s 448). Halk kültürü, herkesin katıldığı, hiyerarşilerin ortadan kalktığı, iktidarların uygunsuz bulduğu her şeyin özgürce sergilendiği karnaval alanıdır... Avrupa Rönesansı'nı yaratan da ortaçağ grotesk halk kültürü ve kökleri binlerce yıllık toplumsal yaşamda olan pagan kültürdür... Avrupa Rönesansı üzerine önemli çalışmaları olan Mihail Bahtin, halk kültüründeki şenlikçi ruhu "karnaval" olarak tanımlar, çoksesli romanın temelinde de bu karnavalcı ruhu bulur. *"Karnaval, sahneye çıkılmaksızın ve icracılarla izleyiciler arasında bir ayrım yapılmaksızın gerçekleşen bir törendir."* (M. Bahtin, Dostoyevski Poetikasının Sorunları, s. 184)

Engin Ardıç'ın "kabak gibi faşist müessese" diye tanımladığı Köy Enstitüleri'nde her gün bir saat serbest okuma zorunluluğu vardı ve binlerce kitaplı enstitülerde okunan kitaplar arasında Batı klasikleri, Marks Weber gibilerinin yapıtları bulunurdu...

Edebiyat eleştirmenimiz Orhan Koçak'ın "1920'lerden 1970'lere Kültür Politikaları" başlıklı yazısında (İletişim Yayınları, Kemalizm cildi) "iktidarın kültür ve eğitim politikalarında belirleyici olma" rolünü bıraktığını söylediği 1950'li yıllardan sonra bu kitaplar toplatılıp yakılmış, ya da kapalı kapılar arkasında çürümeye terk edilmiştir. *"Köy Enstitüleri kapandıktan sonra 1955'lerde Savaştepe İlköğretmen*

Okulu'na öğrenci olarak giren Yılmaz Sunucu hayretten küçük dilini yutacakmış gibi soruyor: 'Bizim okulda eskider komünist kitaplar varmış. Şimdi tümünü bir odaya hapsedmişler, hiç kimseye okutmuyorlar. Acaba komünist kitap nasıl oluyor? Anahtar deliğinden bakıyoruz içeriye. İçerisi sıra sıra çuval çuval kitap dolu. İçlerinde neler yazılı ki?'" (Mevlüt Kaplan, Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri, s. 158). Koçak'ın Demokrat Parti'yi tanımlarken kullandığı "kültürel özerklik" politikası böyle bir uygulamaya denk geliyor demek ki!

Engin Ardıç'ın "faşist bir müessesesi" si, Yüksek Köy Enstitüsü mezunları yedeksubay olarak başladıkları askerliklerini er olarak tamamlamak zorunda kalmışlardır! Bu nasıl "faşist bir müessesesi" ise, neredeyse her Köy Enstitüsü öğretmenin arkasına bir sivil polis takılmıştı şimdilerin demokrasi anlayışı ile "çok demokrat" bulunan DP iktidarı döneminde...

Bu nasıl "faşist bir müessesesi" ise, Ardıç efendiye göre "elbette kısıtlı düzeyinde müzik, edebiyat, tiyatro falan da öğretilmiş" 17.000 mezunu arasından tam 300'e yakın yazar ve şair çıkmıştı (toplumdaki normal dağılımın neredeyse bin katı)...

Ardıç efendiye göre, "Köy Enstitüsü'nü bitiren köylü çocuğu 'eğitmen' olacak" mış, "Öğretmen değil ha, eğitmen... Bürokrat ama daha alt kategoride..." Eğitmenle öğretmenin ayrı ayrı yetiştiğini ve görevlenmiş olduğunu bilmeyecek kadar kendi Cumhuriyet tarihinin uzağındadır Ardıç; oradan ahkâm kesmektedir. Dönem politikalarında öğretmenin yeri hiç de Ardıç'ın bildiği gibi değildir. "Köy okulu ve öğretmeni hiyerarşik yapıda en sonda ve en aşağıda iken, şimdi hükümetin ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın merkez organı oluyordu. (...) her köy Enstitüsü Milli Eğitim Bakanlığı ve diğer yönetim birimleriyle bağımsız ilişkiler kurabiliyordu." (Fay Kirby, Türkiye'de Köy Enstitüleri, s. 311). 4274 sayılı Yasa ile, Tarım, Sağlık, Bayındırlık, İçişleri ve Adalet Bakanlıkları, Milli Eğitim Bakanlığı'nın özerk ve yetkin bir birimi gibi çalışacak Köy Enstitüleri ve köy eğitim örgütünün korunması, desteklenmesi ve işlerinin kolaylaştırılması için görevli kılınmışlardır...

Ardıç ve benzerleri dönem politikalarının başka yönlerini görmezden gelirler. “7 yıllık Cumhuriyet balayı içinde en beklenmedik olay: İmam-Hatip okullarının (Necmettin Molla ve İngiliz casusluk teşkilatının gerekince sarık takan elemanlarından rahip Fru emrinde) Kurtuluş hareketimizi arkadan hançerlemiş ağa ideolojisinin kaynağı olarak tepesi aşağı düşmesi, 29’dan 2 ye inmesidir.” (Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye Köyü ve Sosyalizm, Derleniş Yayınları, 1980, Ankara, s. 39). İmam-Hatip okulu sayısı 1937 yılında 0’a kadar inecek, 1949’dan sonra yeniden açılmaya başlanacak ve Demokrat Parti iktidarı döneminde Köy Enstitülerinin yerine geçecek eğitim kuruluşları olarak yaygınlaştırılacaktır. Batılı dostlarımızın ve yerli “demokratlar”ımızın “sivil demokrasilerinin” temeli de İmam-Hatip’lerle atılacaktır... 1953 yılında Köy Enstitüleri’ne girebilmek için on binlerce köylü çocuğu başvurmuş ve bunların tamamı yakını geri çevrilmiştir. Köy Enstitü karşıtlarının ülke yönetiminde tam egemen oldukları ve eğitim sorununun çözümü için ABD’den eğitim uzmanları Türkiye’ye çağrıldığı yıllarda da bütün baskı ve karalama kampanyalarına karşın Köy Enstitülerine öğrenci olabilmek için köy çocukları akın akın gelmektedirler. ABD’li uzman Dr. Kate V. Wofford’un 1952 tarihli raporuna göre Beşikdüzü, Pulur, Düziçi, Kepirtepe, Dicle Köy Enstitülerine başvuran 2660 öğrenciden 362’si kabul edilip diğer 2298’i geri çevrilmiştir. Raporu aktaran Fay Kirby’ye göre bu rakamlar çok tipik olmayıp başvurular çok daha yüksek düzeydedir. (Fay Kirby, Türkiye’de Köy Enstitüleri, s. 411, 412). Aynı yıllarda hiçbir köylü ve halk talebi olmamasına karşın arka arkaya İmam-Hatip okulları açılmaktadır. 2007 yılı baharından başlayan sivil demokrasi tartışmalarında, “Halk böyle istiyor, siz de kendinizi alıştırın” diyen kimi demokratlarımız, bugün gibi o gün de halkın istencini belirleyenin kim olduğunu unutmuş görünmektedirler.

Ardıç’tan ona akıl hocalığı yapmış Kemal Tahir’inden Karaömerlioğlu’na kadar birçok Köy Enstitüsü karşıtlarına göre bu “faşist müessesesi”nin amacı, “köylünün köylü olarak köyde kalması”dır... “büyük şehire gelip işçiye dönüşmesi istenmemektedir! Yani, bir işçi sınıfının doğması ve dolayısıyla solun gelişmesi de istenmemektedir! Yani,

sanayileşme de istenmemektedir! Önce devrimler 'oturtulacaktır'". (Ardıç, 17.09.2007, Akşam)

Köy Enstitüleri'nin "köylüyü köyde tutmak" gibi bir politikası olmadığı Tonguç'un yazılarında birçok kez vurgulanmıştır. İlkokulu bitirmiş köy çocuklarına 16 yaşına kadar teknik eğitim veren bölge okullarıyla, değişik iş eğitimi dersleriyle, dönem uygulamalarının önemli sonuçlarından birisi de, da da geliştirmekte olan sanayiye nitelikli işgücü sağlanmış olmuştur... *"Enstitü öğrencilerinin iş deneyimleri düz işçilikten yüksek iş yöneticiliğine kadar (managerial skill) çok türdür. İlk öğrenciler arasında ortalamanın üstünde yeteneklilerin Türkiye'nin ekonomik gelişimi için çok gerekli olan meslek kolları üzerinde durdular. Bunların enstitülerde gördükleri eğitimi, diğer eğitim kurumları sağlamıyordu. Örneğin, mobilyacılık anlamında zanaatkarlık olmakla birlikte Enstitü öğrencilerinin çoğunluğu kalifiye ya da yarı kalifiye marangoz, demirci, yapıcı olarak sınıflandırılabilir. Bunların hemen tümü kooperatif yönetimi ve diğer tarım kollarında da deneyim kazanmışlardır. 1946'ya gelindiğinde, Enstitüler birbirlerine hidroelektrik dinamo düzeneği kurmaktan, kooperatif hesapları denetlemeciliğine kadar türlü işler yapabilen tek ya da ekip halinde öğrenciler verebilecek duruma gelmişlerdi. İlk Enstitü çıkışlılar arasında radyoculuk ile yaşamını kazanabilecek ya da yüksek kalitede peynir yapabilecek kişiler yetişmişti."* (Fay Kirby, Türkiye'de Köy Enstitüleri, Güldiken Yayınları, 2. Baskı, 2000, Ankara, s. 294).

İnönü'nün 17.4 1946 tarihli radyo konuşmasında verdiği bilgilere göre, köylerde teknik kursları bitiren köy ilkokulu mezunlarının sayısı 13.500'dür. Bu çocuklar, öğretmen olmayacaklardır. Türkiye'nin o günkü sanayileşme hızı düşünülürse, bu alana yetişmiş işgücü sağlanması bakımından ne kadar büyük bir adım atılmış olduğu ortadadır...

Ardıç'a kaynaklık etmiş Asım Karaömerlioğlu'nun bakış açısını paylaşan birçok düşünürünüz, yazarımız vardır... 1990'lı yıllardan itibaren Kemalizm en önemli tartışma konusu olarak ülke gündemindeki yerini almıştır. Nobel ödüllü ünlü yazarımız Orhan Pamuk eleştiri kampanyasının belki de en seçkin temsilcisiydi...

"(...) Türkiye'de hâlâ kapalı, hâlâ yarı yarı, pre-modern olan bir topluma pozitivist ve yararçı düşünce gelince ve toplumun geçmişindeki tasavvufi veya manevi değerler de modernleşme çabası ile, Atatürk reformları ile yıkılınca, Cumhuriyet döneminin kuşakları sanatın kendisi için yapılabileceğini düşünmeyi bile bir skandal olarak kabul eder oldu. " (O. Pamuk, Kitaplık dergisi, Kasım Aralık 2002, sayı 56, söyleşi, s. 114). Orhan Koçak, Cumhuriyet kültür politikalarıyla ilgili değerlendirmesinde, "yeniye ancak eskiyi silmekle, aşışlamakla kurabileceğini düşünür" (Orhan Koçak, Defter sayı 31, s 89) yorumunu yapar. "1920'lerden 1970'lere Kültür Politikaları" başlıklı yazısında, 1923-1938 arasını bir "tasfiye" dönemi, 1938-1950 arasını ise "görelî restorasyon" olarak değerlendirir. Koçak'a göre 1950, Demokrat Parti iktidarından sonra devlet kültür ve eğitim politikalarının belirleyicisi olmaktan vaz geçmeye başlamıştır! Hasan Bülent Kahraman, Kemalizm eleştirisi yaptığı "Türkiye'de Kültürel Söylem Kurguları: Kopuştan Eklemlenmeye ve Geleneksizliğin Geleneği" adlı yazısına başlarken Cumhuriyet kültürünün "ilkın çok ciddi bir kopuşla" oluştuğunu belirtir. "Dünün yadsınmasıyla başlayan kopuş olgusu ve süreci zaman içinde ulusal kültür-evrensel kültür, dün-bugün, seçkinci kültür-kitle kültürü vb. sorunsallar etrafında gelişmiş, giderek tepeden inmeci, dayatmacı, merkezi otoritenin mantık ve muhakemesiyle özdeşleşen bir nitelik kazanmıştır." (H. B. Kahraman, Doğu Batı Dergisi, 1999, Sayı: 9, s. 135). Listeye İletişim Yayınları'nın Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce dizisinin 2. Cildi Kemalizm'deki yazısında, "Kemalist ideolojiyi taşıyan edebiyat kanonu"ndan söz eden Ömer Türkeş de katılır. Ahmet İnel'den Murat Belge'ye uzanan "kanon" da Taha Parla, Ziya Gökalp'in paltosundan hem barışçı, dayanışmacı solidarizmi, hem CHP, DSP, ANAP, DYP'yi, hem faşist MHP'yi çıkaran "Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm" yapıtıyla yer alır. Günay Göksu Özdoğan'ın 1990 yılında London School of Economics'e verdiği doktora tezi 2001 yılında İletişim Yayınevi tarafından "'Turan'dan 'Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük" adıyla basılır... Hollandal Türkolog Erik Jan Zürcher'in Modernleşen Türkiye'nin Tarihi (İletişim Yay.) ile Fransız tarihçi Etienne Copeaux'un "Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine" (İletişim Yay.) adlı yapıtıyla bizim yazarlarımızın "Erken Cumhuriyet

Dönemi” kültür ve eğitim politikaları değerlendirmeleri arasında birçok koşutluk bulunur. Kitabı kısa zamanda yirmi baskı yapmış, birçok üniversitemizde kaynak kitap olarak okutulmuş Erik Jan Zürcher’e göre, II. Abdülhamit, “gelenekçi bir modernist”tir! Said-i Nursi de önemli bir düşünür olarak onun Cumhuriyet tarihi değerlendirmesinde yerini almıştır. Latin harflerini kabul eden ve Batılı hukuku uygulamaya koyan Mustafa Kemal ise, kadınlara verdiği kimi haklarla, yaptığı yeniliklerle aile hayatına müdahale etmiş, tepeden inmece bir politika izlemiştir! Zürcher’in ne söylemek istediğini Edward Said yıllar önce işaret etmişti zaten... Şark toplumlarının yazgısı, Batılı emperyal güçler tarafından dinsel söylem içinde yeniden kurulacaktır!

Etienne Copeaux’un kendisini de şaşırtmış olduğunu sandığımız Cumhuriyet tarihi değerlendirmesi içinde ilginç saptamaları olacaktır. Copeaux, tarih kitapları üzerinden yaptığı araştırma sırasında, “Kemalizm’le Türk-İslâm sentezci” görüşlerin birbirinden çok ayrı olduklarını (agy, s. 120-121), “Atatürk döneminde turancılığın tüm ifade biçimlerinin yasaklandığını” (agy, s. 177), Türk-İslâm sentezcileri tarafından üzerine yoğunlaşan Malazgirt zaferinin (agy, s. 218) ve “Haçlı tehlikesi” ögesinin 1945 sonrası öne çıktığını (agy, s. 145), bu dönemden sonra tarih kitaplarında “Kemalist ideolojik düzeneğin kalmadığını” (agy, s. 157-158), 12 Eylül darbesinden sonra Türkiye kültür ve eğitim politikalarını yukarıdan denetlemek için kurulmuş Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu’nda, Aydınlar Ocağı kurucusu ve Türkiye gazetesi yazarlarının etkin olduklarını (bu yazarlar Yeni Forum’da CİA ajanı Paul Henze ile birlikte yazı yazmaktadırlar ve dergi ABD’nin CİA benzeri NED adlı örgütünden para yardımı almaktadır –bizim notumuz-), döneme egemen olan düşünceyi “Aydınlar Ocağı ya da Türkiye gazetesi gibi, Kemalizm içinde yer almayan ideolojik akımlar” olarak tanımladıktan (agy, s. 121), 1990’lardaki tarih kitapları yazarlarının AKDYYK üyesi bulduklarını, bu yazarların özel sohbetlerinde “Kemalizm’den kurtulabilseler mutlu olacaklarını” (agy, s. 88-89) söylediklerini, “Bu tarihsel dönemlerin anlatıldığı bölümlerde Mustafa Kemal’den alıntıların yer alması bir çelişkidir, çünkü Türklerin İslâmıla kucaklaşarak yazgılarını değiştirdikleri bir dönem ve

yazarların 1976'dan beri öğrencilere milliyetleriyle dinlerinin birbirinden ayrılamayacağını laik ve Kemalist öze ters düşen sözlerle açıkladıkları bir ders söz konusudur" (agy, s. 204) diye açık açık yazdıktan, Türk-İslâm sentezciliği ile kültür ve eğitim alanında başgöstermiş "fetih" kavramının "Kemalist olmayan bir kimlik olayı" olduğunu ekledikten, ve sonuç bölümünde de "Kemalizm'den farklı olarak, Türk-İslâm sentezi sağcı, tutucu ve milliyetçi bir akımdır" (agy, s. 409) diye bir kez daha vurguladıktan sonra, tüm bu söylem karıştırlıklarının "ayrıca ders kitabı yazarlarından, yayıncısından ve seslendiği kitlenin eğitim düzeyinden bağımsız olarak, toplamında uyumlu bir söylem -altını biz çizdik-" (agy, s. 415) olduğunu söyleyecek, metindeki tüm sert virajları dönebilecek, bütün ayrılık ve aykırılıkların üzerini öznel bir önyargıyla örtebilecektir!

Uğur Mumcu'nun 1989 yılındaki yazılarında sözünü ettiği, ABD'nin CIA benzeri örgütü NED (National Endowment for Democracy)'den Aydınlar Ocağı'nın dergisi Yeni Forum'a gönderilmiş 50.000 dolar, Yeni Forum adlı dergisinde CIA uzmanlarıyla birlikte yazılar yazan Aydın Yalçın tarafından da yadsınmayacak, "Yeni Forum'un Türkiye'de totaliter rejimlere karşı ve demokrasininin yerleşmesiyle ilgili mücadeleye 35 yıldır sürdürdüğü katkıları desteklemek amacı güden bu yardımın gizli kapaklı hiçbir yanı yoktur" denilecektir (aktaran, Mustafa Yıldırım, Sivil Örümeğin Ağında, s. 77). Copeaux, aralarında Turgut Özal, Nevzat Yalçıntaş gibi adların da bulunduğunu bildiğimiz Aydınlar Ocağı ve Türkiye Gazetesi yazarlarının 12 Eylül darbesinden hiç zarar görmemiş, hatta darbeden sonra ülke kültür ve eğitim politikalarını yönetecek noktalara gelmiş olduklarını saptamıştır. Copeaux'ya göre, 1931 yılında yazılmış tarih kitapları "sürpriz" bir şekilde "diğer gelişmelere karşı kapalı bir model oluşturmamakta" ve tamamı 500 sayfaya yaklaşan kitaplar içinde Türk tarihine ayrılmış bölüm yalnızca 78 sayfa olarak yer almaktadır. "Hegamonik Kemalizm" in sonraki "hümanist" döneminde ise Klasik Antikçağ'a, Türk tarihine göre on kat, İslâm tarihine göreyse üç kat fazla yer ayrılacaktır! (Etienne Copeaux, Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine, s. 117-119). Orhan Koçak'ın

“kendiliğinden” gelişmelere açık bulduğu 70’li yıllarda kullanılmaya başlanacak tarih kitaplarına Türk-İslâm sentezci bir anlayış egemen olacaktır. 1976 tarihinde İbrahim Kafesoğlu’nun yazdığı tarih kitabına bir önsözle katılan Talim Terbiye Kurulu Başkanı Rıza Kardaş, amaçlarının eğitimi “milli bir hüviyete büründürmek” olduğunu söyleyecektir (Etienne Copeaux, agy, s. 117). Talim Terbiye Kurulu’nun başkanı, önceki dönemlerin eğitimini “milli” bulmamış olmalıdır. 1994 yılından sonra da tarih kitaplarının terazisi İslâm tarihinden yana eğilecektir (Etienne Copeaux, agy, s. 119)...

Kültür ve eğitim politikalarımız üzerine yapılan tartışmalarda gözardı edilmemesi gereken birçok başka ayrıntı daha vardır. Sözelimi, 1996 yılında direkt ABD Başkanı’na bağlı olarak oluşturulmuş ACRFA (Advisory Committee on Religious Freedom Abroad / Dış Ülkelerde Din Hürriyeti Danışma Komitesi) unutulmamalıdır. ACRFA, başına türban sarıp TBMM’ne girmiş ABD pasaportlu Merve Kavakçı’yı ülke ülke, şehir şehir dolaştırıp Kemalizm eleştirisi yaptıracaktır.

“Erken Cumhuriyet Dönemi” kültür ve eğitim politikaları tartışma masasına yatırıldığında, Cilavuz gelir gözümün önüne. Anamın ve babamın okuluydu Cilavuz Köy Enstitüsü... İki de oradaki o taş yapılarda okumuşlar, hem birer öğretmen hem devrimci birer halk önderi olarak yetişmişler ve orada tanışıp evlenmişlerdi. Dursun Akçam’ın oraya ulaşma kavgasında, Ölçek köyünden Ardahan 23 Şubat İlkokulu’na kadar çarıklı ayaklarla yürünmüş on dört kilometrelik yoldan sonra tam üç kez dilenci tanısıyla okul bahçesinden kovalanmak, ancak dördüncü kez zamanın aydınlık bilinçli öğretmenlerinden birisinin yardımıyla dördüncü sınıftan başlamayı hak ettiği okulu bitirdikten sonra da “kasaba ilkokulu çıkışlı” olduğu için Cilavuz Köy Enstitüsü’ne alınmamak da vardı. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel’e mektup yazmıştı Ölçek köyünün “Ölü Ekmeği” ardındaki hırçın, yılmaz çocuğu. “Kaçakaçlık”ta, yalın ayakla karlı derelerde çocuğunu sırtındaki heybede günlerce taşıyarak düşmandan kaçmış, onca çileye, açlığa karşın, sofrasındaki bir lokmayı kapısını her çalanla bölüşmeyi yaşam sevincine katmış, yüzündeki gün

yanığı kırıksıklıklarda dünyanın en sevecen gülüşlerini hiç eksik etmemiş Anadolu anası Seyhat'tan almıştı gücünü...

Mektubun yankısı, İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un kendi el yazısıyla Dursun Akçam'a ulaşmıştı.

"Sevgili Oğlum Dursun,

Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'e yazdığım mektubu aldım. Direnişini yürekten kutlarım. 23 Şubat ilkokulundan alacağın diploma ile Cilavuz Köy Enstitüsü direktörü Halit Aşanoğlu'na başvurursan dileğin yerine getirilecektir. Başarılar diler, gözlerinden öperim.'

İsmail Hakkı TONGUÇ

İlköğretim Genel Müdürü"

Perihan Akçam'daysa çok başka bir masal dile geliyordu... On bir yaşında yetim bir kız çocuğu olarak Hanak'tan Ardahan'a kadar olan on beş kilometreye yakın yolu sırtındaki tahta bir bavulla yürümek, Ardahan'dan sonra öğretmenlerin kendisini teslim ettikleri "postacı amca"nın terkisinde, at üstünde yolculuğu sürdürmek, yol üzeri, "Yayla Karakolu"ndaki bir handa dağ köylülerinin dayanışmacı korumasında geceleme ve ancak ertesi gün akşamüzeri Cilavuz'a ulaşabilmek... Cilavuz'da döneminin dünya klasiklerini okuyacak, Cilavuz'da kar üstünde kayak kaymanın, mandolin çalmanın yanında inek sağmayı, dikiş dikmeyi, eşit ve özgür cinsin bir bireyi olarak yaşamla kavga etmeyi, onu yeniden üretmeyi öğrenecekti o yetim kızcağız. Görev yerlerinde, öğrencilerinin başındaki bitleri hiç yüksünmeden elleriyle ayıklayacak, önlüklerini dikecek, okul duvarlarını badana edecekti...

Babam Dursun Akçam'ın çoktan toprak olmuş bedenine, onun bıraktığı anılara olan saygımı tutsam bir kenarda, bana kendimi ve yaşamı tanıma, sorgulama olanağı sağlamış Cilavuz'un sac çatılarıyla o şen karga sesleri bırakmaz yakamı. Kırık bir jiple bir yıl içinde tam 12.000 köy gezmiş İsmail Hakkı Tonguç'u atam bilirim her şeyden önce. "İlgaz ormanları içinde bir köyün yeni yapılmış çok güzel ilkokulunun önünde durduklarında yağmur yağıyordu. Okulun kapısını uzun süre çaldıktan sonra açtırabildiler. Başöğretmen olduğu anlaşılan 45 yaşlarında bir kişi, okulun bugün kapalı olduğunu

söyleyerek onlara isteksizce okulu gezdirmeye başladı. Yazı masasının üzerine konmuş bir tasa tavandan su damlıyordu. Tonguç sordu: ‘-Akıyor mu?’ ‘-Evet’ ‘-Okulun iş günü kapalı olmasına köylüler bir şey demezler mi?’ ‘Hepten kapatsam daha çok işlerine gelir.’ ‘-Çatının akmasına yardımcı olmuyorlar mı?’ ‘- Yok. Çankırı M. Eğitim Müdürlüğü’ne üç kez yazdım. Yanıt bile vermediler.’ ‘-Peki siz bir şey yapamaz mısınız?’ Boz giysili, üstleri başları tozlu çamurlu bu üç kişinin kim olduklarını, ne aradıklarını anlamayan adam terslendi: ‘Ben Başöğretmenim, dam aktarıcısı değil’. Tonguç top gibi dışarı fırladı, okulun çevresini döndü, bahçenin bir köşesine dayanmış bir merdiven ve yapı işlerinden artakalmış birkaç sağlam kiremit gördü. Diğerlerinin karışmasına zaman kalmadan, merdiveni duvara dayayıp çatıya çıktı, kırık birkaç kiremiti aşağıya attı., arkadaşlarından sağlamlarını vermelerini istedi., onları yerleştirip indi. Başöğretmen bu garip kişilerin ne yaptıklarını pencereden seyrediyordu. İçeri girdiler. Tonguç adama: ‘-Dam yine akarsa, bana bildir, Çankırı’ya yazma, ben gelir damı aktarırım diyerek kartını verdi. Adam kartı okuyunca bayılacak gibi oldu.” (Sabahattin Eyüboğlu, Köy Enstitüleri Üzerine, s. 122-123)

Bin türlü olanaksızlıklar içinde emperyalizmle dişe dişe girişilmiş bir savaştan çıkmış yoksul bir ülke... Ne eğitim, ne kültür... 1924 yılında özel bir yasayla yönetsel ve parasal özerklik tanınmış Darülfünun, 1934 yılında üniversite kurulabilene kadar İstanbul’da bildiğini okuyor. “Latin harfleriyle yazı yazacağımıza kalemlerimizi kırarız” diyor “hocalar”1... Alman faşizminden kaçan, çoğunluğu solcu ve Yahudi olan, Avrupa’da en demokrat ülkelerin bile giriş izni vermekten kaçındığı bilim adamlarıyla kuruluyor üniversite... Herbirine tam üç milletvekili aylığı verilerek! Ankara Gazi Lisesi’nde Başbakan İnönü’nün yeğenine “torpil” yapılmasına karşı çıkan bir öğretmeni koruduğu için İsmail Hakkı Tonguç’u tanıyor bakan Saffet Arıkan ve İlköğretim Genel Müdürlüğü koltuğuna o oturtuluyor... “Torpil”e karşı çıkış ve işinde yeterli birikim sahibi olmaktan başka bir devrimci seçenek olabilir miydi? Eğitimci seferberliği ile başlıyor halk kültürünün üzerindeki yüzlerce yıllık derebeyi ortaçağın karanlığını atma çabası, Anadolu’nun yirmi bir yerindeki ocaklarda tütüyor ayağını kendi toprağına basan şanlı bir direnişin öyküsü...

Ve aydınlarımız, yanibaşımızdaki coğrafyalarda ülkeler emperyalist potinler tarafından ezilip geçilirken, bebeklerin üzerlerine bombalar yağdırılırken, insanlar intihar komandosu yapılmak için dinsel söylemlerle koşullandırılırken, Kemalizm tartışmayı birinci iş ediniyorlar...

Kal yerinde sen sevgili Cilavuz. Çürümeye yüz tutmuş, çoğu yeri uçmuş sac örtülü çatılarınla, taş duvarlarınla, harabeye dönmüş yapılarınla, karanlığa ve sessizliğe tutuklanmış sınıflarınla...

Bak! Kargaların şen ve alaycı sesleri hâlâ duyuluyor ve ben soluk almayı, seni düşünmeyi sürdürüyorum. Ve senin sevdalın olarak o bitmeyen kavganın içindeyim!

alperakcam@gmail.com

**Bu yazı, Alper Akçam'ın yakında kitaplaşacak olan "Anadolu Rönesansı Esas Duruşta" adlı çalışmasından derlenmiştir.*